

ΤΑ ΝΕΑ
Αύγουστος 2026
18

Ιστορίες
Για όσους επιμένουν να διαβάζουν

I ♥ 90s

Τι έφερε η δεκαετία
του 1990 σε κοινωνία,
τέχνη, τηλεόραση, σινεμά

Η εποχή της ιδιωτικής
τηλεόρασης και
των τραγουδοποιών

Η επιστροφή στο
«έθνος», το Μακεδονικό
και οι νατοϊκοί βομβαρδισμοί

ΤΕΛΟΣ ΚΑΙ ΑΡΧΗ ΕΠΟΧΗΣ

Οι μεταμορφώσεις του λαϊκού πολιτισμού

Οι βασικές τάσεις που ορίζουν την «ταυτότητα», τις συνέχειες και τις ασυνέχειες της ελληνικής κοινωνίας στη μεταιχμιακή δεκαετία του 1990

**Του Γιώργου
Χ. Κούζα**

αναπληρωτή καθηγητή Αστικής
Λαογραφίας Φιλοσοφικής
Σχολής ΕΚΠΑ

Η δεκαετία του 1990 μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια δεκαετία πολλαπλά μεταιχμιακή: Οποσδήποτε, αποτέλεσε μια περίοδο σημαντικών κοινωνικών, πολιτισμικών, αλλά και τεχνολογικών μετασχηματισμών. Οι δομικές αλλαγές στην Ανατολική Ευρώπη και η διάλυση της ΕΣΣΔ, η απόλυτη επικράτηση των ΗΠΑ και του προβαλλόμενου «αμερικανικού» προτύπου ζωής, η παγκοσμιοποίηση, η τεχνολογική υπερανάπτυξη και η οικονομική ευημερία εκείνης της δεκαετίας έφεραν στο προσκήνιο το νέο και το νεωτερικό, το οποίο

↑ Η Κατερίνα Στανίση τραγουδάει και ο Τάκης Ζαχαράτος χορεύει υπό τη βροχή των λουλουδιών. Το «ελληνάδικο» κυριαρχεί στη δεκαετία του 1990. Θα γίνει μάλιστα και αντικείμενο έρευνας, όπως στο βιβλίο της Ναταλίας Κουτσούγερα «Γέννημα θρέμμα δυτικής Αττικής» (εκδ. Δίσκιμα, 2024)

ερχόταν σε αντιδιαστολή με οτιδήποτε παλιό και ξεπερασμένο. Οσον αφορά τα ελληνικά δεδομένα, μπορούμε να επιστημονίσουμε ότι ο λαϊκός πολιτισμός γνώρισε ποικίλες μεταβολές και επηρεάστηκε από την ταχεία διάδοση της τηλεόρασης, της μουσικής βιομηχανίας, του κινηματογράφου και των πρώτων ψηφιακών τεχνολογιών. Παράλληλα, η Αθήνα αναδείχθηκε σε κύριο κέντρο παραγωγής πολιτισμικών προτύπων, επηρεάζοντας καθοριστικά τη διαμόρφωση των πολιτισμικών τάσεων στην ελληνική περιφέρεια.

Οσον αφορά τον λαϊκό πολιτισμό, ήδη από τη δεκαετία του 1980, το ενδιαφέρον της επιστήμης της Λαογραφίας δεν εντοπίζεται

στην έννοια του «παραδοσιακού», αλλά μετατοπίζεται στις έννοιες του «δημοφιλούς» και του «ομαδικού».

Εργασία: κοινωνική άνοδος και εξύμνηση του τριτογενούς τομέα

Η δεκαετία του 1990 χαρακτηρίστηκε από έντονη οικονομική ανάπτυξη, η οποία στηρίχθηκε τόσο στην αξιοποίηση των ευρωπαϊκών κονδυλίων που εισέρρεαν από τη δεκαετία του 1980 όσο και στη δυναμική που δημιουργήσαν τα έργα για τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004. Στο πλαίσιο αυτό διαμορφώθηκε ένα ισχυρό μεσαίο αστικό στρώμα, με αυξημένες προσδοκίες κοινωνικής ανόδου και οικονομικής ευημερίας, ενώ η ελληνική οικονομία ακολούθησε τη γενικότερη τάση διεύρυνσης του τριτογενούς τομέα. Ο ρόλος του κράτους ως εργοδότη παραμένει θεμελιώδης. Το επάγγελμα του δημοσίου υπαλλήλου είναι, επίσης, προτιμώμενο, καθώς προσφέρει εργασιακή ασφάλεια και σχετικά ικανοποιητικές απολαβές. Επίσης συνεχώς κερδίζουν έδαφος επαγγέλματα και παραγωγικές δραστηριότητες στον τομέα των υπηρεσιών. Τραπεζοϋπάλληλοι, εργαζόμενοι στις μεταφορές, απασχολούμενοι στον τουρισμό, εκπαιδευτικοί, επιστημονικό προσωπικό, ιατροί, δικαστικοί, δικηγόροι και συμβολαιογράφοι, είναι ορισμένα από τα επαγγέλματα που προτιμούνταν τη συγκεκριμένη δεκαετία καθώς συνδύαζαν καλές αμοιβές με προοπτικές κοινωνικής ανέλιξης. Επίσης, στον ιδιωτικό τομέα για αρκετά χρόνια στα 90s το πρότυπο υπήρξε η σταδιοδρομία του στελέχους σε μια μεγάλη εταιρεία (χρηματοπιστηριακή, τεχνική, κατασκευαστική) στην Αθήνα ή τη Θεσσαλονίκη. Οι θέσεις σε μια πολυεθνική ή μεγάλη ελληνική εταιρεία υπήρξαν επίζητες καριέρες λόγω των οικονομικών απολαβών και κυρίως εξαιτίας του κοινωνικού κύρους που παρείχαν. Στον αντίποδα, υπήρξε μια υποτίμηση τόσο των χειρωνακτικών επαγγελμάτων όσο και εκείνων που ταυτίζονταν με τις γεωργικές και τις κτηνοτροφικές εργασίες στην περιφέρεια, καθώς θεωρήθηκαν – λανθασμένα – ξεπερασμένα.

Οικογένεια: μεταξύ παλαιών και νέων προτύπων

Η ελληνική οικογένεια της δεκαετίας του 1990 βρισκόταν σε μια μεταβατική φάση ανάμεσα στις παραδοσιακές αξίες και τον σύγχρονο τρόπο ζωής. Κυριαρχεί ο τύπος της πυρηνικής οικογένειας, δηλαδή η οικογένεια που αποτελείται από τους δύο γονείς και το παιδί ή τα παιδιά τους. Αν και διατηρούσε στενούς δεσμούς με άλλους συγγενείς (παππούδες, γιαγιάδες, θείους/ες), λειτουργούσε πλέον ως μια περισσότερο αυτόνομη κοινωνική μονάδα. Στο εσωτερικό της παρατηρούνταν σταδιακή ανακατανομή των ρόλων, καθώς η αυξανόμενη συμμετοχή των γυναικών στην αγορά εργασίας, που περιόριζε το παραδοσιακό πρότυπο του άνδρα ως αποκλειστικού οικονομικού υποστηρικτή και της γυναίκας ως αποκλειστικά υπεύθυ-

νης για το νοικοκυριό, η αστικοποίηση και η άνοδος του βιοτικού επιπέδου άρχισαν να μεταβάλλουν τους οικογενειακούς ρόλους και τις αντιλήψεις για τον γάμο, τη γονεϊκότητα και τις διαπροσωπικές σχέσεις. Η οικογένεια, πάντως, παρέμενε ο βασικός φορέας κοινωνικοποίησης και μετάδοσης αξιών, διατηρώντας κεντρική θέση στην ελληνική κοινωνία. Μια χαρακτηριστική έκφραση της εποχής ήταν το κυριακάτικο τραπέζι της οικογένειας, ως τόπος συνάντησης και επαναβεβαίωσης των σχέσεων των μελών της.

Κατοικία: το όνειρο των βορείων και νοτίων προαστίων

Η απόκτηση ιδιόκτητης κατοικίας αποτελούσε βασικό στόχο για πολλές ελληνικές οικογένειες, συνδεδεμένη με την οικονομική ασφάλεια και την κοινωνική καταξίωση. Η κατοχή ενός διαμερίσματος θεωρούνταν σημαντική επένδυση για το μέλλον. Παράλληλα, κατά τη δεκαετία του 1990 επεκτάθηκαν τα στεγαστικά δάνεια, διευκολύνοντας περισσότερο νοικοκυριά να αποκτήσουν κατοικία. Η προτίμηση επικεντρωνόταν κυρίως σε διαμερίσματα σύγχρονων πολυκατοικιών, με καλύτερες ανέσεις και θέση στάθμευσης. Σε εκείνη τη δεκαετία έχουμε και τη μεγαλύτερη εγκατάλειψη των γειτονιών του κέντρου της Αθήνας (Πατήσια, Κυψέλη, Παγκράτι) για άλλες περιοχές, για ένα διαμέρισμα ή ακόμα καλύτερα για μια μονοκατοικία στα βόρεια ή τα νότια προάστια, όπου κατοικούσαν τα «δυναμικότερα» στρώματα της κοινωνίας, σε αντίθεση με το κέντρο της Αθήνας, όπου στα μικρά υπόγεια και ισόγεια διαμερίσματα του οποίου έβρισκαν στέγη μετανάστες.

Καταναλώνω, άρα υπάρχω...

Κυριαρχεί η κατανάλωση και μάλιστα σε πολλά και πολλαπλά επίπεδα. Δεν ήταν μόνο μια διαδικασία ικανοποίησης αναγκών. Ήταν άρρηκτα δεμένη τόσο με τις έννοιες της «αναγνώρισης» και του «κοινωνικού κύρους» όσο και με την έννοια του «διαφορετικού» ως έκφραση του πρωτοποριακού και του καινοτόμου, σε αντίθεση με τα παραδεδομένα των προηγούμενων δεκαετιών. Μπορούμε να κάνουμε λόγο για μια επιδεικτική κατανάλωση που αναδείκνυε την οικονομική δύναμη και το κοινωνικό κύρος του καταναλωτή, ιδιαίτερα όσον αφορά αυτοκίνητα, ρολόγια και ρούχα. Οι νέοι επηρεάζονταν από μουσικά συγκροτήματα, τηλεοπτικές σειρές και διάσημους καλλιτέχνες του εξωτερικού, ενώ στην ένδυση όλων των ηλικιών κυριαρχούν οι μάρκες ως έκφραση ενός glocal lifestyle. Το μαγαζί της γειτονιάς αντικαθίσταται από το εμπορικό κέντρο. Εμφανίζονται εμπορικά συγκροτήματα και μάλιστα σε διάφορες συνοικίες της Αθήνας (για παράδειγμα το Μέγαρο Χαραγκιών επί της λεωφόρου Υμηττού, το Agora Center στο Μαρούσι που κατασκευάστηκε στα μέσα της δεκαετίας του 1980 και άκμασε τη δεκαετία του 1990 λόγω και της λειτουργίας του τηλεοπτικού σταθμού ANT1, το εμπορικό κέντρο του Ζωγράφου).

Η κατοχή ενός διαμερίσματος θεωρούνταν σημαντική επένδυση για το μέλλον. Παράλληλα, κατά τη δεκαετία του 1990 επεκτάθηκαν τα στεγαστικά δάνεια, διευκολύνοντας περισσότερα νοικοκυριά να αποκτήσουν κατοικία

Οι χώροι αυτοί δεν εξυπηρετούσαν μόνο την αγορά προϊόντων, αλλά λειτουργούσαν και ως τόποι κοινωνικής συνάντησης και ψυχαγωγίας, συνδυάζοντας καταστήματα, χώρους εστίασης ακόμα και υπηρεσίες. Η εξέλιξή τους σηματοδότησε τη σταδιακή μετάβαση από την παραδοσιακή εμπορική αγορά της γειτονιάς σε σύγχρονες – και πιο απρόσωπες – μορφές κατανάλωσης.

Διασκέδαση: από την ντίσκο στο club και το ελληνάδικο

Αν και η ντίσκο ήταν ο βασικός χώρος διασκέδασης τη δεκαετία του 1980, στα 90s στον χώρο της νυχτερινής διασκέδασης, κυριάρχησαν πολλά διαφορετικά είδη. Η ποπ, η ροκ και η χιπ χοπ γνώρισαν μεγάλη άνθηση σε διεθνές επίπεδο, ενώ στην Ελλάδα το λαϊκό τραγούδι συνέχισε να έχει έντονη παρουσία. Οι νυχτερινές πίστες, τα κλαμπ και τα ελληνάδικα αποτελούσαν σημαντικούς χώρους διασκέδασης αλλά και κοινωνικής συναναστροφής. Γνωστά κλαμπ της εποχής: Αυτοκίνηση, φημισμένο ήδη από τη δεκαετία του 1980, La Notte στο Agora Center, Bossa Nostra, +Soda επί της οδού Ερμού 161, Mad Club, αρχικά στην Πλάκα και αργότερα στη Συγγρού, το Faz στην Πλατεία Μαβίλη, το Club Tessera στην Πειραιώς, το Amfiteatro στην παραλιακή και βέβαια το Factory στην Ομόνοια, υπήρξαν κλαμπ με ξεχωριστά χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Πόθος της νεολαίας της εποχής η είσοδος, μετά την έγκριση της αυστηρής «πόρτας», μια διαδικασία μετάβασης σε ένα κόσμο διαφορετικό και μια συνθήκη σχεδόν μυθική σε ένα περιβάλλον κοινής αποδοχής.

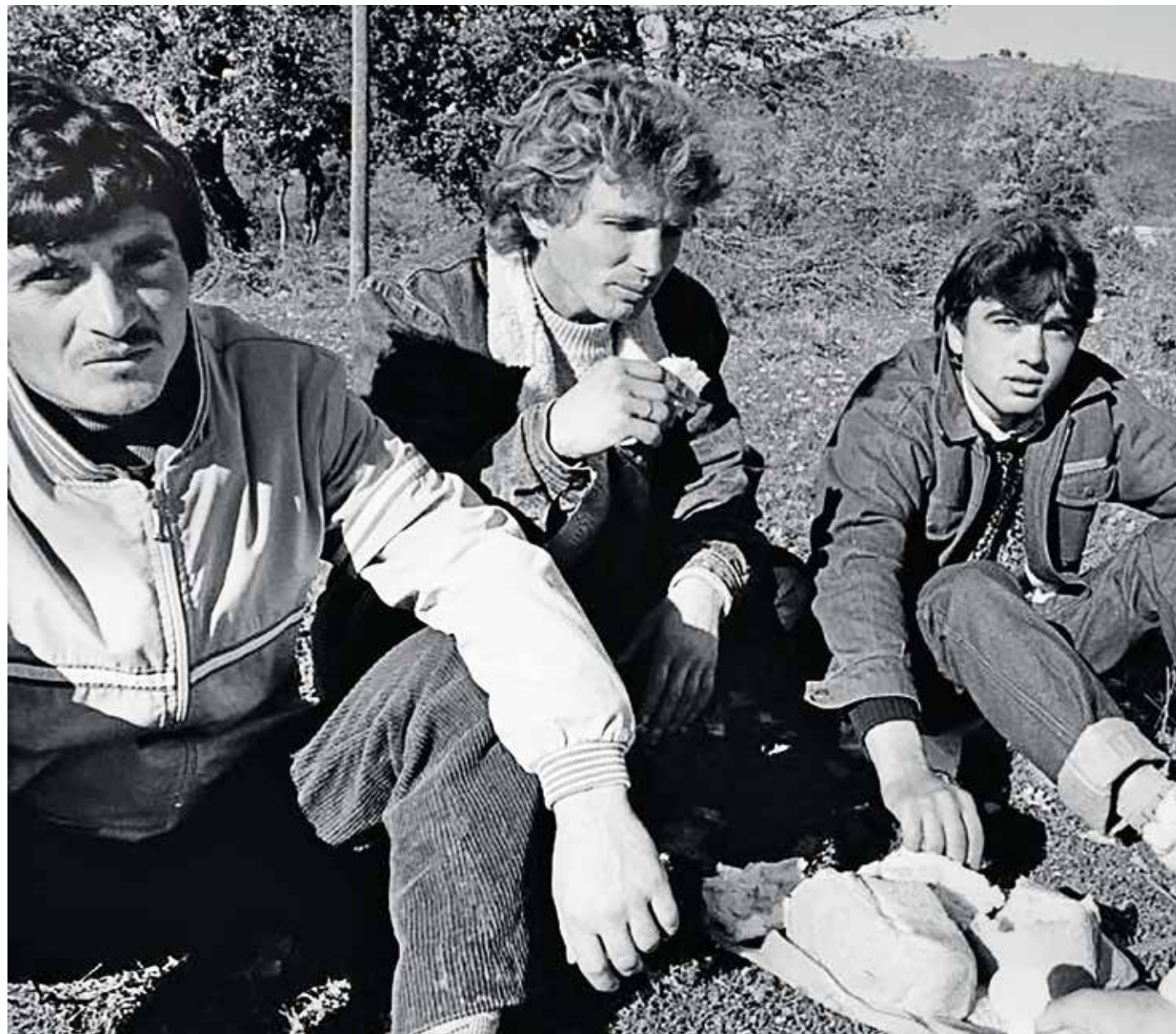
Την ίδια εποχή ακμάζουν τα ελληνάδικα με έμφαση στην ελληνική μουσική. Μαγαζιά στο Μπουρνάζι ή και σε άλλες συνοικίες με ευφάνταστα ονόματα (Βαρελάδικο club, Ηφαίστειο club, Λάδι στη φωτιά κ.ά.) αποτέλεσαν σημαντική έκφραση του σύγχρονου λαϊκού πολιτισμού στην Ελλάδα, καθώς λειτούργησαν ως χώροι ψυχαγωγίας αλλά και κοινωνικής αλληλεπίδρασης μεταξύ των νέων της εποχής. Τα ελληνάδικα ανέδειξαν στοιχεία της νεότερης λαϊκής κουλτούρας, συνδυάζοντας βασικά χαρακτηριστικά του ελληνικού λαϊκού τραγουδιού με σύγχρονες μορφές μαζικής ψυχαγωγίας, και γνώρισαν ευρεία αποδοχή.

Η στρογγυλή θεά και οι οπαδικοί πολιτισμοί

Η δεκαετία του 1990 θεωρείται μία από τις πιο ανταγωνιστικές περιόδους του ελληνικού ποδοσφαίρου, μεταξύ του Ολυμπιακού, του Παναθηναϊκού, της ΑΕΚ και του ΠΑΟΚ. Τότε αναδεικνύονται σπουδαίοι ποδοσφαιριστές, όπως οι Δημήτρης Σαραβάκος, Βασίλης Τσιάντας, Ντέμης Νικολαΐδης και Κριστόφ Βαζέχα, οι οποίοι συνέβαλαν σημαντικά στη δημοτικότητα του ελληνικού ποδοσφαίρου. Οι αγώνες συγκεντρώναν χιλιάδες φιλάθλους στα γήπεδα, ενώ εκατομμύρια άνθρωποι τους παρακολουθούσαν από την τηλεόραση ή το ραδιόφωνο. Οι οργανωμένοι σύνδεσμοι οπα-

Η Αθήνα γνωρίζει σημαντικές μεταβολές στη δημογραφική της σύνθεση λόγω της μαζικής εισροής μεταναστών, κυρίως από την Αλβανία, αλλά και από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, των Βαλκανίων, της Ασίας και της Αφρικής. Εκείνη την εποχή στην άτυπη εργασία «πρωταγωνιστούν» οι μετανάστες

Αλβανοί μετανάστες στις αρχές της δεκαετίας του 1990 μετά την άφιξή τους στην Ελλάδα. Ο κρατικός έλεγχος και η γενικευτική «ταμπέλα» της παραβατικότητας δεν εμπόδισαν την ενσωμάτωσή τους στην ελληνική κοινωνία.

δών απέκτησαν μεγάλη επιρροή, δημιουργώντας συνθήματα, πανό και ιδιαίτερες μορφές κερκίδας που έδιναν ξεχωριστή ατμόσφαιρα στους αγώνες. Το κυριακάτικο μεσημέρι ήταν συνυφασμένο με την παρακολούθηση ενός αγώνα στο γήπεδο. Το ποδόσφαιρο ήταν συχνό θέμα συζήτησης σε καφενεία, σχολεία (με ανταλλαγή και αυτοκόλλητων με τις φωτογραφίες των ποδοσφαιριστών) και χώρους εργασίας, αποτελώντας μέσο κοινωνικής συναναστροφής και έκφρασης της οπαδικής ταυτότητας.

Τηλεόραση και κινηματογράφος

Τη δεκαετία του 1990 η τηλεόραση αποτελούσε το κυρίαρχο μέσο ενημέρωσης και ψυχαγωγίας για τους περισσότερους Έλληνες. Μετά την εμφάνιση της ιδιωτικής τηλεόρασης το 1989, κανάλια όπως το MEGA Channel και ο ANT1 άλλαξαν ριζικά το τηλεοπτικό τοπίο. Ιδιαίτερα σημαντικές ήταν οι σειρές της εποχής είτε οι κωμικές που σατίριζαν την καθημερινότητα της νεοελληνικής κοινωνίας, όπως: *Οι Αυθαίρετοι*, *Οι Τρεις Χάριτες*, *Το Ρετιρέ*, *Οι Απαράδεκτοι*, *Οι Μικρομεσαίοι*, *Της Ελλάδος τα Παιδιά*, *Οι Μεν και οι Δεν*, *Ντόλτσε Βίτα*, *Δύο Ξένοι*,

Εγκλήματα, ενώ εξέχουσα θέση κατείχαν και οι δραματικές σειρές, όπως η *Λάμψη*, *Καλημέρα Ζωή*, *Αναστασία*, *Οι Φρουροί της Αχαΐας*, *Ψίθυροι Καρδιάς* κ.ά. Βασικά θέματα των σειρών ήταν η φιλία, η οικογένεια, η αγάπη, η προδοσία, η φιλοδοξία, τα δεινά ακόμα και των ισχυρών, η κοινωνική σάτιρα. Οι σειρές αποτύπωναν με εύληπτο τρόπο την ελληνική κοινωνία της εποχής, είχαν –και έχουν– πλατιά αποδοχή και από πολύ νεότερους μέχρι σήμερα. Στον κινηματογράφο, οι αμερικανικές παραγωγές κυριάρχησαν στις αίθουσες, ενώ παρατηρείται η δημιουργία νέων πολυχώρων (π.χ. Village Cinemas) και η εξαφάνιση των μικρών κινηματογράφων σε πολλές περιοχές, όπως στην Πατνίσων (Σελέκτ, Αντζελα, Πιγκάλ, Ράδιο Σίτυ). Η εξάπλωση των βιντεοκασετών (VHS) επέτρεψε σε περισσότερες οικογένειες να απολαμβάνουν ταινίες στο σπίτι, ενώ προς το τέλος της δεκαετίας εμφανίστηκαν και τα πρώτα DVD.

Ο Τύπος – εφημερίδες, περιοδικά και νέα πρότυπα

Σε μια εποχή, κατά την οποία δεν ήταν δεδομένο το Διαδίκτυο, οι εφημερίδες και τα περιοδικά αποτελούσαν μία από τις βασικό-

τερες πηγές ενημέρωσης. Χαρακτηριστικές εφημερίδες της εποχής: *Καθημερινή*, *Τα Νέα*, *Το Βήμα*, *Ελευθεροτυπία*, *Εθνος*, *Απογευματινή* και *Ριζοσπάστης*. Οι εφημερίδες της εποχής είχαν σαφές πολιτικό στίγμα, στηρίζοντας διάφορα πολιτικά κόμματα. Προς τα μέσα και τα τέλη της δεκαετίας πολλές εφημερίδες συνδέθηκαν και με συγκεκριμένες προσφορές με κουπόνια (λεξικά, βιβλία, χαλιά, οικιακές συσκευές κ.ά.) για να τονώσουν την κυκλοφορία τους

Παράλληλα, εμφανίζονται πολλά καινούργια περιοδικά, όπως τα περιοδικά lifestyle που γνώρισαν ιδιαίτερη άνθηση στην Ελλάδα, επηρεάζοντας σημαντικά τις συνήθειες ενημέρωσης και ψυχαγωγίας του κοινού. Περιοδικά όπως τα *ΚΑΙΚ* (ήδη από την προηγούμενη δεκαετία), *Nitro*, *Down Town*, *Status*, καθώς και οι ελληνικές εκδόσεις των *Elle* και *Marie Claire*, παρουσίαζαν θέματα μόδας, ομορφιάς, ταξιδιών, διακόσμησης, σχέσεων, πολιτισμού και συνεντεύξεις γνωστών προσωπικοτήτων. Τα έντυπα αυτά πρόβαλλαν νέες καταναλωτικές τάσεις και έναν σύγχρονο τρόπο ζωής, επηρεάζοντας ιδιαίτερα τη νεολαία. Ως περιοδικά δεν λειτουργούσαν μόνο ως μέσα ψυχαγωγίας, αλλά και ως φορείς διαμόρφωσης αξιών και αισθητικής στην Ελλάδα, προωθώντας κυρίως πρότυπα από το εξωτερικό.

Τα πανηγύρια της δεκαετίας: από τη θρησκευτικότητα στην κοσμικότητα

Ο ρόλος των τοπικών και των πολιτιστικών συλλόγων τη δεκαετία του 1990 ήταν δυναμικός – αν και διαφορετικός από εκείνον των συλλόγων μετά τη Μεταπολίτευση – τόσο στον αστικό χώρο όσο και στην περιφέρεια. Με τη συνεργασία των κατοίκων και των τοπικών αρχών οργάνωναν τα ετήσια πανηγύρια, τις γιορτές προς τιμήν των πολιούχων αγίων, μουσικές και χορευτικές εκδηλώσεις, καθώς και αναβιώσεις εθίμων. Τα καλοκαιρινά πανηγύρια αποτελούσαν κορυφαίες κοινωνικές εκδηλώσεις, όπου κάτοικοι και επισκέπτες συγκεντρώνονταν για να διασκεδάσουν με ζωντανή δημοτική μουσική, παραδοσιακούς χορούς, λαχειοφόρες αγορές, τοπικά εδέσματα και κρασί, ενισχύοντας τους δεσμούς της κοινότητας. Τα μέλη των συλλόγων προσέφεραν πάντοτε σχεδόν εθελοντική εργασία. Παράλληλα, προσέλκυαν αποδήμους και εσωτερικούς μετανάστες που επέστρεφαν στα χωριά τους, ιδιαίτερα κατά τους θερινούς μήνες, συμβάλλοντας τόσο στη διατήρηση των τοπικών παραδόσεων όσο και στην κοινωνική και οικονομική ζωή της περιοχής. Κοινή παραδοχή των ερευνητών, αναφορικά με το πανηγύρι κατά τη συγκεκριμένη δεκαετία, είναι το πέρασμα από την ιερότητα στην κοσμικότητα και η επικράτηση του οικονομικού και εμπορικού σκέλους, έναντι του αμιγώς θρησκευτικού, στις συγκεκριμένες εκδηλώσεις.

Από τις εμβληματικές συγκεντρώσεις στις «εκλογές του καναπέ»

Εντονο ήταν και το ενδιαφέρον για τις εκλογικές διαδικασίες, τουλάχιστον μέχρι το 1993,

καθώς από το 1996 και με την καθιέρωση του debate των πολιτικών αρχηγών, παρατηρείται μείωση του ενδιαφέροντος για τις προεκλογικές συγκεντρώσεις (οι εκλογές το 1996 χαρακτηρίζονται ως οι πρώτες «εκλογές του καναπέ»). Το όλο κλίμα ήταν ιδιαίτερα ενδιαφέρον από λαογραφική άποψη. Χιλιάδες πολίτες συγκεντρώνονταν στις κεντρικές πλατείες και στους δρόμους των πόλεων, κρατώντας κομματικές σημαίες, πανό και πλακάτ, ενώ φορούσαν καπέλα, κονκάρδες και μπλουζάκια με τα χρώματα και τα σύμβολα των κομμάτων. Η ατμόσφαιρα ήταν γιορτινή, με δυνατή μουσική, συνθήματα, χειροκροτήματα, επευφημίες κατά την άφιξη των πολιτικών αρχηγών αλλά και με αρκετές συμβολικές πράξεις. Ενδιαφέρον είχαν τόσο τα ρυθμικά συνθήματα όσο και όσα αποτυπώνονταν στις αφίσες και τα φειγ βολάν. Όμως οι εκλογές λειτουργούσαν και ως κοινωνικό γεγονός, όπου συγγενείς, φίλοι και γείτονες συναντιούνταν και συμμετείχαν συλλογικά στην πολιτική ζωή μέσα από συζητήσεις. Ένας άλλος χώρος ανταλλαγής απόψεων ήταν το καφενείο, όπου ανταλλάσσονταν απόψεις και βέβαια μέσα σε αυτές τις συζητήσεις ήταν πολύ συχνοί και οι λεκτικοί διαξίφισμοί...

Η ανάδυση μιας πολυπολιτισμικής πρωτεύουσας

Η Ελλάδα παραδοσιακά ήταν μια χώρα αποστολής μεταναστών. Στις αρχές της δεκαετίας αυτής το συγκεκριμένο δεδομένο ανατρέπεται. Η Αθήνα γνωρίζει σημαντικές μεταβολές στη δημογραφική της σύνθεση λόγω της μαζικής εισροής μεταναστών, κυρίως από την Αλβανία, αλλά και από χώρες της Ανατολικής Ευρώπης, των Βαλκανίων, της Ασίας και της Αφρικής. Εκείνη την εποχή στην άτυπη εργασία «πρωταγωνιστούν» οι μετανάστες. Από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 κυριαρχούν σε πολλά επαγγέλματα ή ακόμη τα ασκούν κατ' αποκλειστικότητα. Για παράδειγμα, το επάγγελμα του οικοδόμου ασκούσαν κυρίως Αλβανοί ή άλλοι μετανάστες από την Ανατολική Ευρώπη, ενώ στην οικιακή εργασία και τις υπηρεσίες καθαριότητας απασχολούνταν μετανάστες από την Ανατολική Ευρώπη ή τις Φιλιππίνες. Είναι ενδιαφέρουσα η σωματειακή τους οργάνωση, καθώς και η «αποκλειστικότητα» ορισμένων ομάδων σε συγκεκριμένα επαγγέλματα. Τα δίκτυα αλληλεγγύης και αμοιβαιότητας μεταξύ των μεταναστών, καθώς και ο άγραφος ηθικός κανόνας που βασίζεται στην προσφορά βοήθειας και την ανταπόδοση, έπαιζαν σημαντικό ρόλο στην είσοδό τους στο εργασιακό περιβάλλον. Ένα άλλο φαινόμενο είναι η ανάπτυξη καταστημάτων μεταναστών (πακιστανικά παντοπωλεία, ρωσικά αλλαντοπωλεία, βουλγαρικά σουπερμάρκετ κ.ά.) και ολόκληρων αγορών, όπως η μπανγκλαντεσιανή και η κινέζικη αγορά της Αθήνας. Παρά τις αρχικές δυσκολίες ένταξης και τα φαινόμενα κοινωνικού αποκλεισμού, οι μετανάστες εντάχθηκαν στην ελληνική κοινωνία και συνέβαλαν στη διαμόρφωση μιας περισσότερο πολυπολιτισμικής Αθήνας. ●

Ενδεικτική βιβλιογραφία

Αλεξιάδης, Μ., *Νεωτερική Ελληνική Λαογραφία. Συναγωγή Μελετών*, Καρδαμίτσα, Αθήνα 2006.

Αστρινάκης Α. – Λ. Στυλιανούδη, (επιμ.), *Χέβυ Μέταλ, ροκάμπιλι και φανατικοί οπαδοί. Νεανικοί πολιτισμοί και υποπολιτισμοί στη Δυτική Αττική*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1996

Αυδίκος, Ε. Γ., *Εισαγωγή στις σπουδές του λαϊκού πολιτισμού. Λαογραφίες – Λαϊκοί Πολιτισμοί – Ταυτότητες*, Κριτική, Αθήνα 2009.

Βαρβούνης Μ. – Κούζας Γ., *Εισαγωγή στην Αστική Λαογραφία. Θεωρητικές προσεγγίσεις – μεθοδολογία – θεματικές*, Παπαζήσης, Αθήνα 2019.

Βοζίκας, Γ.: *Η συνοικία της Αγίας Μαρίας στην Ηλιούπολη και το πανηγύρι της. Η καθημερινή ζωή και ταυτότητα της πόλης*, Αθήνα 2009.

Ζεστανάκης Π., *Στυλ ζωής, έμφυλες σχέσεις και νέοι κοινωνικοί χώροι στην Αθήνα της δεκαετίας του 1980*, δ.δ. Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο 2017

Κακάμπουρα, Ρ., *Ανάμεσα στο αστικό κέντρο και τις τοπικές κοινωνίες. Οι σύλλογοι της επαρχίας Κόνιτσας στην Αθήνα*, Πνευματικό Κέντρο Δήμου Κόνιτσας, Κόνιτσα 1999.

Κουτσούγερα, Ν., *Γέννημα θρέμμα Δυτικής Αττικής. Χορός, μουσική και νεανικοί πολιτισμοί στο ελληνόφωνο*, Δίσιγμα, Αθήνα 2024.

Λάλλας, Δ., *Στον Μικρόκοσμο του Mall*, Νησίδες, Αθήνα 2012.

Μερακλής, Μ. Γ., *Ελληνική Λαογραφία. Κοινωνική Συγκρότηση – Ηθη και Εθιμα – Λαϊκή Τέχνη*, Οδυσσέας, Αθήνα 2004, σ. 44-45.

Ευθύμιος Παπαταξιάρχης, *Αγγελική Αθανασοπούλου, Πηνελόπη Τοπάλη, Κόσμοι της μετανάστευσης και πολιτισμικοί σχηματισμοί στην Αθήνα του πρώιμου 21ου αιώνα*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2009.

ΑΡΧΕΙΟ ΛΑΒΑΝΙΚΗΣ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΣΗΣ / ΑΣΚ/ ΣΥΛΛΟΓΗ ΣΤΗΝΟΥ ΣΤΑΒΕΡΗ